

Vyhnána ze země jako bezdětná bezdomovkyně

Rozhovor s psychologkou a někdejší disidentkou Ivankou Lefeuvre

Rozhovor s Ivankou Lefeuvre, koncipovaný jako dvojportrét disidentek (společně s Petruškou Šustrovou),¹ ukazuje, že navzdory mnoha společným generačním a politickým zkušenostem (srpnová okupace 1968, vězení, angažovanost v Chartě 77 a VONS atd.) existovaly mezi aktivistkami rozdíly, zejména v reflexi týkající se postavení žen ve společnosti, ženské identity nebo feministických otázek. Česko-francouzská psychologka popisuje svou zkušenost z okupace v srpnu 1968 i z krvavé demonstrace v roce 1969 v Brně, podmínky ve vazební věznici v Brně-Bohunicích, včetně vztahu, který navázala se švédským pilotem Karlem-Göranem Wickenberghem. Represe ze strany komunistického režimu vyústily v rámci akce „Asanace“ k vystěhování celé rodiny z ČSSR. Rozhovor reflektuje i významné myslitelky, kterými byly Olympe de Gouges či Simone de Beauvoir, a dokládá zapomnění tehdejší společnosti – a to i disentu – na některé významné ženy, včetně Milady Horákové.

Co znamenalo být ženou v reálném socialismu?

Vaše otázka je široce otevřená a mnohohrstevnatá. V lidově demokratickém a později socialistickém Československu jsem prožila dětství, dospívání, studentská léta, dvakrát jsem se provdala a porodila tři děti. Ke každé životní etapě se vážou nějaké mé vzpomínky.

Začala bych dětstvím v padesátých letech. Vzpomínám si, jak jsme jako

děti školou povinné malovaly k Mezinárodnímu dni žen maminkám srdíčka. Bylo to dojemné. Neexistoval žádný svátek matek, slavil se MDŽ. Ten ovšem oslavovali především muži – na pracovištích se onoho osmého března pil alkohol od časného rána. Výchova s polovojenským drilem na základní škole se týkala jak chlapců, tak děvčat. Byla jsem praporečnicí naší třídy. Ředitel školy pořádal mnohahodinová pionýrská shromáždění,

během nichž jsme my praporečnici a praporečnice museli stát v pozoru třímající standartu našeho oddílu a vytvářet tak živé obrazy k jeho stalinistickým projevům. Jednou jsem to ovšem fyzicky nevydržela a omdlela jsem. Pamatuji si, jak mě pak v tělocvičně na žíněnkách křísili. Také se mi vybavují plakáty s nápisem „Sovětská žena v dopravě – náš vzor“. Řidičku tramvaje bych ještě brala, ale byly i plakáty s kombajnérkami a bagristkami, které v žádném případě nebyly mým vzorem. Rovněž si pamatuji na spartakiády, hromadná propagandistická cvičení, jichž jsme se jako děti povinně účastnili a o nichž výstižně zpívá můj vrstevník a přítel písničkář Karel „Charlie“ Soukup. Verše „Spartakiáda, to já mám ráda, zmocní se mě divná nálada“ jeho písně *Spartakiáda* jsem použila jako motto v textu „Akorát advokát těžko může čarovat“, který jsem publikovala, společně s Alenou Kumprechtovou, v časopise *Vokno*.

Jak vás formovala šedesátá léta a jak jste nahlížela na postavení ženy?

V době, kdy se moje ženství počínalo formovat, jsem vlastně nad tehdejší postavením ženy nijak neuvažovala. Psala se šedesátá léta a československá společnost byla ve víru událostí. Rozšiřovaly se nám obzory, především kulturní, s nadšením jsem vítala

¹ Viz rozhovor s Petruškou Šustrovou v tomto čísle *Paměti a dějin*.

Ivanka Lefeuve (nar. 25. dubna 1949 v Praze)

Rozená Šimková, provdaná Šabatová, později Hyblerová, je česko-francouzská psycholožka, spisovatelka a básnířka. Na počátku sedmdesátých let, v době svých studií na filozofické fakultě v Brně, byla zatčena a od listopadu 1971 do května 1972 vězněna pro účast na letákové akci, která proběhla před prvními pookupačními volbami. Od listopadu 1976 byla sledována Státní bezpečností (StB) v akci „Baletka“. Patří k prvním signatářkám Charty 77, kterou podepsala v prosinci 1976. Po zatčení deseti členů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) vstoupil její tehdejší manžel Martin Hybler v červnu 1979 společně s dalšími jedenácti lidmi do výboru, aby jeho působení mohlo pokračovat. I když oficiálně nebyla jeho členkou, podílela se různými způsoby na práci VONS, pomáhala shromažďovat dokumenty k jednotlivým případům, účastnila se soudních líčení a udržovala pravidelné styky s rodinami vězněných v Praze a Brně. Díky svým znalostem francouzštiny zprostředkovávala informace o dění v disidentském prostředí frankofonním cizincům, novinářům, advokátům a umělcům. Účastnila se koncertů hudebníků undergroundu, bytových filozofických seminářů, publikovala v samizdatových edicích a exilových časopisech. Svůj podpis připojila pod řadu petic a protestních dopisů, které poukazyvaly na porušování zákonů tehdejšími režimem a žádaly propuštění nespravedlivě vězněných či nápravu křivd jinak postihovaných spoluobčanů. StB ji zahrnuje do akce „Asanace“ a v červnu 1982 byla vystěhována i s manželem a třemi dětmi do Francie. I v exilu zůstala v těsném kontaktu s disidentským prostředím v Československu, nadále spolupracovala s Mezinárodní federací lig pro lidská práva (VONS byl členskou ligou dotyčné federace), časopisem *Svědectví* a *Rádiem Svobodná Evropa*. Žije v Bretani, publikuje a přednáší v češtině a ve francouzštině.

Ivana Šimková v době podpisu Charty, prosinec 1976
(foto: archiv Ivanky Lefeuve)

změny a sledovala vydávání děl autorů, která byla v předcházejících letech cenzurována. Sledovala jsem nové filmy, jejichž premiéry probíhaly v československých kinech ve stejnou dobu jako na Západě. Mám na mysli *Bláznivého Petříčka* Jeana-Luca Godarda (1965) nebo *Zvěščeninu* Michelangela Antonioniho (1966). Pro mne jako studentku psychologie bylo důležité, že vyšly *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy* a *Nová řada přednášek do psychoanalýzy* od Sigmunda Freuda.² Na brněnské filozofické fakultě nám přednášel profesor Lubomír Nový současnou nemarxistickou filozofii, což několik let předtím, ale ani potom nebylo možné.

Kdy jste začala reflektovat „ženskou otázku“?

O ženské problematice jako tématu jsem začala přemýšlet v souvislosti s dílem Simone de Beauvoir *Druhé pohlaví*. Přestože kniha vyšla ve Francii již v roce 1949, první české vydání (v Orbisu) je z roku 1966. Uspořádal ji a předmluvu a doslov napsal Jan Patočka. De Beauvoir tehdy tvrdila, že svět je výtvozem mužů, protože je popisován z jejich hlediska, a zastávala tezi, že žena se ženou nerodí, ale stává se jí. Esej je konstatováním situace žen po druhé světové válce a má dvě filozofické reference, fenomenologii a existencialismus. Kniha nebyla napsána s militantním úmyslem. De Beauvoir nešetřila kritikou ani vůči ženám, poukazuje na jejich pasivitu, podřízenost, nedostatek ambicí. Zmiňuje určitou spoluúčast, spoluvinu žen

na jejich situaci. Muže obviňuje ze sexismu, podlosti a někdy i krutosti. Emancipace ženy závisí na kontrole porodnosti a přístupu do světa práce. Muž je ten, který produkuje a transcenduje, žena ta, která reprodukuje a zůstává v nehybnosti immanence. Je to kniha, která nezestárla. Je třeba zůstat pozornou k určitým projevům mužské nadřazenosti. Pravděpodobně mi to pomohlo v mé budoucnosti, neboť mě oslovila myšlenka z této knihy, že feminismus je úspěšný, pokud existuje solidarita mezi muži a ženami, a že rovnost nenivelizuje ani rozdíly, ani vášeň. Můj tehdejší partner Václav Šabata četl dílo Simone de Beauvoir se mnou a byl s jejími úvahami v naprostém souznění. Pocházel z rodiny otevřené rovnoprávnosti žen a mužů, uznával dělbu domácích povinností, rovnocenné právo žen na studia a výkon profese. Nakonec jsme oba studovali na stejné univerzitě, tentýž obor. Stála jsem na prahu dospělosti a naivně si představovala, že

2 FREUD, Sigmund: *Vybrané spisy I. 1 Přednášky k úvodu do psychoanalýzy. 2 Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy*. Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1969.

Svatební fotografie s Václavem Šabatou, Starý Smokovec, 25. dubna 1969
(foto: archiv Ivanky Lefeuvre)

otevírání nových možností, kulturních a intelektuálních obzorů, bude pokračovat. A že můj život se bude odvíjet v jakési šťastné symbióze se změnami probíhajícími ve světě, který nás obklopoval. Bylo v tom něco až z iniciačního rituálu, jako by se ve stejné chvíli setkala moje osobní historie s historií společenskou. Ale pak přišel srpen 1968...

V jednom rozhovoru³ jste řekla, že okupace 21. srpna 1968 byla zásadním traumatem vašeho života, a že když jste se zúčastnila demonstrace konané v den jejího prvního výročí v Brně, tak jste si uvědomila, že váš život mohl v roce 1969 skončit...

Okupace byla zásadním traumatem mého života, od něhož se pak odvíjel

můj další osud, moje postoj, můj životní běh, či příběh, chcete-li. Nikdy jsem ji neakceptovala, nemohla jsem se tedy smířit ani s takzvanou normalizací, která následovala. První den okupace jsem zažila v továrně mezi dělnicemi, kde pracovala moje matka a já tam byla na prázdninové brigádě. Ještě dnes mám v živé paměti tu atmosféru prvního týdne, během kterého byli představitelé československé vlády uneseni do Moskvy. Tyto dny i následující týdny byly výrazem silného kolektivního souznění, porozumění a solidarity. A to přesto, že českoslovenští politici podepsali kapitulaci už 27. srpna, uznali „dočasný“ pobyt vojsk Varšavské smlouvy na československém území a zavázali se k „normalizaci“ poměrů. Vláda schválila znovuzavedení cenzury už

30. srpna! Domnívám se, že rok 1968 byl traumatem pro celou československou společnost. Bylo by vhodné, aby se občané i historici obdobím normalizace zabývali, neboť došlo k ponížení celého národa, který ovšem na tomto ponížení silně participoval. Propad do morálního bahna následujících dvaceti let byl fatální. Toto trauma zanechalo následky, které se promítly i do období svobody po roce 1989 a zcela jistě ovlivňují společnost i v současnosti.

V Archivu bezpečnostních složek se zachovala podrobná zpráva o srpnových událostech roku 1969. Jak jste se zúčastnila těchto protestů?

S manželem Václavem Šabatou a s přáteli Janou Křížovou a Tomášem Bochořákem jsme se vydali do centra města, abychom tak jako stovky Brňanů vyjádřili nesouhlas s obsazením Československa. Jana Křížová byla zatčena, vzata do vazby a souzena, byla jsem jejím svědkem obhajoby. Václav Šabata byl surově zbit. Vše mohlo dopadnout ještě hůř, kdyby někdo z davu nevykřikl: „*To je syn Šabaty.*“⁴ Poté ho příslušníci Veřejné bezpečnosti přestali mlátit a nechali ho odejít. Nebyla jsem v té chvíli s ním, v panice, která vznikla v davu po zásahu vodních děl, jsme se vzájemně ztratili. Sešli jsme se až po nějaké době před památníkem rudarmějce na dnešním Moravském náměstí. A tam mi Václav ukázal záda, která byla celá pokryta krvavými podlitinami po ranách obušky. Když jsme se vraceli do Králova Pole, kde jsme bydleli, v tramvaji jsem mu vyhrnula košili, aby se spolecestující mohli podívat na jeho zranění. Lidé

³ KOUTOVÁ KLAPKA, Eva: Česká kultura před Sametem a po Sametu / s Ivankou Lefeuvre. *Pro-kulturu.cz*, 8. 1. 2020 – viz pro-kulturu.cz/ceska-kultura-pred-sametem-a-po-sametu-s-ivankou-lefeuvre/ (citováno k 25. 8. 2025).

⁴ Jaroslav Šabata (1927–2012) byl levicový politik, reformní komunista, psycholog, politický vězeň, mluvčí Charty 77. Jeho zatčení v listopadu 1971 předcházelo uvěznění jeho tří dětí (Václava, Anny a Jana) a jeho snachy Ivanky. V létě 1972 byl odsouzen na 6,5 roku odnětí svobody za podvracení republiky.

nám vyjadřovali sympatie. Manifestace v Brně byly policií a příslušníky Lidových milicí doslova krvavě potlačeny. Byli zastřeleni Danuše Muzikářová a Stanislav Valehrach. Existuje fotografie, na níž Tomáš Bochořák odnáší zraněnou, možná už mrtvou Danuši Muzikářovou.⁵ Nacházela jsem se kousek od nich a později si uvědomila, že i můj život mohl toho dne v roce 1969 skončit. Tomáš, syn katolického básníka Klementa Bochořáka, byl pak v listopadu 1971 v Brně vězněn pro účast na letákové akci a stejně jako já zařazen do skupiny „Jan Šabata a spol.“.

Co pro vás tato traumata minulosti znamenala anebo ještě i dnes znamenají? Mohou být, jak tvrdí americký psycholog Peter Levine, „tyranii minulosti“?

Jistě, mohou a jsou, pokud se s nimi nepracuje. Vzhledem k tomu, že jsem psycholožka, vím, že paradoxem traumatismu je skutečnost, že má na jedné straně moc ničit a na druhé poskytuje sílu se vzchopit a transformovat se. Na tomto principu Levine koncipoval svou psychotherapeutickou metodu Somatic Experiencing, kdy je potřeba pozorovat a uvědomit si, co se ve vás děje, teď a nyní. Je důležité o traumatu mluvit, je důležité o něm psát. Já upřednostňuji reference francouzské, zvláště blízký mi je Boris Cyrulnik, francouzský psychiatr a psychoanalytik rusko-ukrajinsko-polského původu. Ten konstatuje, že psaní, ať už „reálné“

psaní, nebo psaní psychologické, je způsob, prostředek, zbraň sloužící k tomu, aby byl osud znovu uchopen do vlastních rukou. Je třeba hledat slova, která dodají tísní tvar. Psaní vyplní propast ztráty.⁶

Moje kniha *Migrace 1982* s podtitulem *Deníkové záznamy signatářky Charty 1977, vystěhované v rámci „Akce Asanace“ z Československa*, kterou jsem vydala v nakladatelství Academia v roce 2014, vlastně začala vznikat tímto způsobem. Chtěla jsem zachytit poslední chvíle v zemi, kde jsem se narodila, a cítila jsem, že se nemohu spoléhat jen na svou paměť. Měla jsem potřebu si utřídit myšlenky prostřednictvím psaní v traumatizující situaci, která zásadně změnila běh života pěti lidem. Později, na počátku devadesátých let, jsem v Paříži pracovala na svých traumatech s pomocí psychoanalytika.

Jiřina Šiklová svou vězeňskou vazbu v Ruzyni, do které se dostala v roce 1981 v souvislosti s obžalobou z podvracení republiky, reflektovala prostřednictvím dopisů, Eva Kantůrková, která byla zatčena ve stejné kauze, ji popsala ve svém reportážním díle *Přítelkyně z domu smutku*. Vy jste byla zatčena a držena šest měsíců ve vazbě už v roce 1971 za rozšiřování letáků. Chtěla jste o tom původně psát, ale nakonec jste to vzdala. Proč bylo těžké pro vás jako mladou dívku otevřeně popisovat vězeňskou zkušenost?

Ve srovnání s autorkami, které citujete, jsem prošla touto zkušeností podstatně mladší než ony, bylo mi dvaadvacet let. Jiřině Šiklové bylo v roce 1981 šestačtyřicet a Evě Kantůrkové jednapadesát. Obě byly v době uvěznění již zavedené profesionálky, Jiřina vědecká pracovnice, Eva spisovatelka. Takže rozdílný věk, rozdílná životní zkušenost. Ale především rozdílné období. Věznění v Brně v roce 1971 nebylo totéž jako věznění v Praze v roce 1981. Především v roce 1971 neexistoval VONS, který sehrál právě v oblasti mezinárodní solidarity klíčovou roli. Například Mezinárodní výbor na podporu Charty 77 v Paříži se obrátil na světovou veřejnost a na základě mezinárodního tlaku se soudní proces nakonec neuskutečnil.⁷

Proč bylo pro mne jako mladou dívku obtížné otevřeně popisovat vězeňskou zkušenost? Nakonec jsem přece jen o svém věznění něco napsala v roce 2021 a publikovala to v magazínu *Magnus*,⁸ v čísle, které bylo věnováno tématu přátelství. Domnívám se, že moje zábrany souvisely především se studem a s tělesností. Věznění začalo osobní prohlídkou, při které jsem se musela svléknout donaha, dělat dřepy, zaměstnankyně věznice mi při příjmu baterkou svítila do anusu, do genitálií, pod paže, do vlasů. Její gesta jsem ovšem v dotyčné chvíli nechápala, nerozuměla jsem jim, později mi spoluvězeňkyně vysvětlily, proč k těmto úkonům docházelo. Důvodem bylo zjistit, zda

5 Provedená pitva Dany Muzikářové odhalila, že příčinou její smrti byla střelná rána na hlavě s průstřelem mozku. Deformovaný projektil ráže 7,65 mm byl nalezen v krajině čichové kosti a popsaná zranění dokládala charakter střelby z dálky.

6 CYRULNIK, Boris: *La nuit, j'écrirai les soleils*. Odile Jacob, Paris 2019.

7 Dne 27. 4. 1981 byl na hraničním přechodu Dolní Dvořiště zadržen francouzský automobil, který do Československa převážel zakázanou literaturu, materiál pro tiskárny, osobní vzkazy. Vypravili ho čeští aktivisté v exilu Pavel Tigrid, Jan Kavan a Jiří Pelikán a řídili ho dva francouzští občané, právník Eric Gilles Thonon a studentka práv a předsedkyně jedné z pařížských sekcí francouzské Ligy pro lidská práva Françoise Anis. V Československu bylo v této souvislosti zadrženo asi třicet osob, na dvanáct z nich byla uvalena vazba. Viz Sdělení VONS č. 250 z 15. 5. 1981. Francouzští občané zůstali věznění po dobu tří týdnů, poté byli vypovězeni. Ve vazbě zůstalo osm osob, které po třinácti měsících byly, pod vlivem mezinárodní solidarity, bez soudu propuštěny. Byly mezi nimi obě zmíněné autorky, stejně jako i Jan Ruml, pozdější ministr vnitra (1992–1997).

8 STRAKOVÁ, Naďa: Baletka. Rozhovor s Ivankou Lefevre. *Magnus, magazín pro přátele J&T Banky*, 2021, roč. 11, č. 20, s. 98–107.

nepronáším motáky a zda nemám vši či jiné parazity. Odebrali mi všechny osobní věci, včetně sponek a gumiček do vlasů, což byl s dlouhými vlasy problém. Později jsem se dle návodu spoluvězeňkyň naučila vytahovat gumičky z tepláků a používat je ke stažení vlasů. Převlečenou do tepláků mě po mnohahodinovém výslechu okolo půlnoci odvedli na celu, kde svítilo modré stropní světlo. Domnívala jsem se, že po chvíli zhasne, nezhaslo, musely jsme spát při světle. Záchody byly turecké, od ostatního prostoru byly oddělené pouze igelitovou plentou, takže zvuky i tělesné pachy unikaly. Pamatuji si, že jsem se jedné z žen, sympatické mladé Romky zeptala, jak dlouho je tady. Odpověděla, že dva měsíce. V ten moment by se ve mně krve nedořežal. Živě si vybavuji ten pocit beznaděje, vnitřního zlomu, který se mi vryl až do morku kostí. Nedokázala jsem si představit, že bych na tak malém prostoru s třemi čtyřmi dalšími ženami mohla žít dva měsíce. Nakonec jsem to vydržela téměř šest měsíců. Přesně pět měsíců a sedmáct dní. V kriminále se počítá každý den. K pozitivním momentům patřila vyprávění o životě, za každou vězeňkyní je její osobní historie, ty příběhy byly často pohnuté.

Co vás ve vazbě psychicky po-drželo?

Věděla jsem, že ve věznici na stejné chodbě jsou moje přítelkyně Anna Šabatová, Zuzana Richterová, Michaela Trizuljaková. Byly jsme pravděpodobně nedaleko od sebe, ale vězeňský systém byl dokonale propracován a organizován tak, abychom se nikdy nepotkaly. Pocit jejich blízkosti mě uklidňoval. Psychickou oporou byly pochopitelně dopisy rodinných příslušníků, někdy výjimečně prošel cenzurou i dopis od přátel. Někdy na počátku

roku 1972 bylo vydáno nové, velmi cynické vězeňské nařízení ohledně korespondence. U sebe na cele jsme si mohly ponechat pouze jeden, zpravidla poslední dopis. Všechny ostatní jsme musely odevzdat, byly uloženy do osobních věcí, k nimž jsme ovšem neměly přístup. Byla nám tak odeprána psychická podpora, kterou pro vězně představuje osobní korespondence, možnost do ní nahlížet a znovu ji pročitat. Od jisté doby nám byly odebrány pera, dopisy rodině jsme musely psát pouze obyčejnou tužkou.

Měla jste povoleny knihy?

Ve vězení jsem hodně četla, především klasiky české a světové literatury. Pravidelně jsme dostávaly na celu seznam knih, z něhož jsme si mohly vybrat. Hlavně si nepředstavujte, že nám dovolili zajít si do vězeňské knihovny. A já jsem na seznamu uviděla Solženicynův *Jeden den Ivana Děnisioviče*.⁹ V té době bylo dílo již vyřazeno ze všech městských či jiných veřejných knihoven, ale v té vězeňské nějakým nedopatřením cenzora zůstalo. V této souvislosti bych podotkla, že mi nebyly nikdy povoleny učebnice jazyků ani Bible.

A návštěvy?

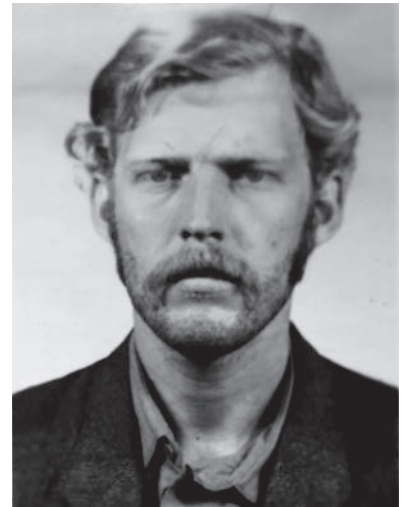
Za celou dobu vazby jsem neměla návštěvu rodinných příslušníků. A z věznice jsem se nikdy nedostala, ani na krok. Absurdně jsem si přála být nemocná a vyjet třeba někam na vyšetření do civilní nemocnice. Po propuštění jsem špatně viděla, nedokázala jsem přečíst názvy obchodů na protější straně ulice. Oči dokázaly zaostřit jen na krátkou vzdálenost, oční akomodace selhávala. Trpěla jsem smyslovou deprivací – vnímat kolem sebe svět jenom v šedých, vojensky zelených či hnědých barvách bylo prostě deprimující. Schovala jsem

si lesklé mnohobarevné staniolové papírky od vánočních bonbónů, které mi maminka poslala v balíčku, a tajně jsem se na ně několik minut denně dívala. Pochopitelně pouze do doby, než mi byly při jedné z pravidelných prohlídek celý odebrány. Po celou dobu téměř šestiměsíčního věznění jsem neviděla svou tvář, zrcadla ani kapesní zrcátka nebyla povolena. Bylo to psychicky náročné, psychická disociace a depersonalizace byly zdrojem úzkosti. V běžném životě člověk, aniž si to uvědomuje, může spatřit svou tvář či její odraz i pohledem do výkladních skříní obchodů, do skleněných dveří. Nemožnost zhlédnout svou tvář se týkala pouze vězeňkyň, protože muži dostávali, i když pod dohledem, zrcadla při holení. Také jsem si intenzivně přála dělat nějakou manuální práci, umývat nádobí, škrábat brambory, tyto činnosti se mi vloudily i do snů. Jakékoliv psaní, kromě dopisů rodinným příslušníkům a stručných poznámek k obhajobě, bylo zakázáno. Pochopitelně to byla pro mne velká frustrace.

Jaké bylo chování dozorkyň?

Ponižování bylo z jejich strany na denním pořádku. Byly neustále jakoby našťvané, křičely, slovně nás urážely, i třeba za to, že žena měla velké poprsí. Šikana už od brzkého rána. Nástup, absurdní hlášení, kolik nás je na cele – bylo nás pochopitelně stále stejně –, třískání dveřmi, ešusy, nedostatek čerstvého vzduchu. Nedostatek hygieny, včetně té intimní. Pokud si dobře pamatuji, do sprch jsme byly odváděny pouze jednou za deset dní, ten den byla i výměna prádla. I čisté spodní prádlo jsme dostaly jen jednou za deset dní. A nesměly jsme ho prát. Kalhotky jsme přepíraly tajně a pak je v noci sušily pod prostěradlem

9 SOLŽENICYN, Aleksandr Isaievič: *Jeden den Ivana Děnisioviče*. Nakladatelství politické literatury, Praha 1963.

Švédové (shora) Karl-Göran Wickenbergh a Christer Larsson chtěli z komunistického Československa letecky unést dceru emigrantů manželů Pořízkových Pavlínu (na snímku je její matka Anna). Skončili ve vazební věznici v Brně-Bohunicích. (foto: ABS)

teplem vlastního těla. Měla jsem problémy se suchou pleť, požádala jsem maminku, aby mi do příštího balíčku přiložila tehdejší krém Marina, v co nejmenším balení, aby to balíček, tuším maximálně tříkilový, nezatížilo. Krém mi nebyl ponechán na cele, byl uložen do osobních věcí, ke kterým, jak už jsem zmínila, jsme neměly přístup, byly nám vydány až při propuštění. Podobný osud stihl i zaslaný šampon. I ten putoval do osobních věcí se slovy paní referentky, že „šampony dřív také

nebyly.“ Podle vězeňského řádu nebylo možné oslovovat pracovníce vězeňské služby ani slovem soudružka. A tak jsem jako denní i noční krém používala špek, sádlo a máslo a vlasy si myla jádrovým mýdlem s jelenem určeným k praní prádla.

Zažila jste během svého věznění násilí?

Fyzické násilí jsem osobně nezažila, ale některé ženy byly bité ve sprchách a občas jsme slyšely křik až do cel. Jednou mě dozorce odvedl

do izolované místnosti a šíleně na mě řval. Jeho obličej byl blízko mého, cítila jsem jeho páchnoucí dech, čekala ránu, ale nepřišla. A čím jsem se provinila? Porušila jsem, tak jako ostatní spoluvězeňkyně, vnitřní řád. Pouštěly jsme tzv. koně, což byl sáček na provázku s různými předměty i dopisy. Pomocí dotyčného sáčku jsme komunikovaly s muži, kteří byli na cele pod námi. Dorozumívaly jsme se také morseovkou, vyfukáváním. Každá jsme měly „svého pána“. Spoluvězeňkyně mi přidělily

kvůli tomu, že jsem intelektuálka a ovládám cizí jazyky, švédského pilota. Večer jsme si přáli dobrou noc pomocí morseovky. Prostřednictvím „koně“ jsme si posílali dárky a on mi věnoval toaletní mýdlo a zubní pastu. Poslal mi také fotografii svého čtyřletého syna a prostřednictvím dopisů mě seznámil se svým příběhem. Nikdy jsem ho neviděla, ani s ním nemluvila, ale vztah – přátelský, až platonicky milostný – mezi námi existoval a pomohl mi přežívat v traumatizující situaci. Často jsem od té doby přemýšlela o proměnách mezilidských vztahů v extrémních životních situacích. Mám na mysli například hluboký citový vztah Margaretu Buber-Neumann a Mileny Jesenské během jejich věznění v koncentračním táboře Ravensbrück. A co dělal v brněnském vězení švédský pilot? Během věznění jsem se od něho dozvěděla, že se jmenuje Karl-Göran Wickenbergh a je ze Stockholmu. Napsal mi své jméno i adresu, které se mi navždy vryly do paměti. Byl jedním ze dvou švédských pilotů, kteří přiletěli do Československa pro šestiletou holčičku, jejíž rodiče emigrovali v srpnu 1968 do Švédska. Dceru nechali na starost prarodičům v Prostějově. Později o ni požádali, ale československé úřady ji odmítly vydat. Nejdříve piloti chtěli tajně převést sami dívku z komunistického Československa, aby mohla opět žít se svými rodiči. Prarodiče ale odmítli dítě vydat, takže přiletěli podruhé i s matkou dítěte, která měla falešný švédský pas. Plán byl prozrazen, piloti uvězněni, později odsouzeni na šest let. Jednoho dne mě napadlo si dát jméno Karl-Göran Wickenbergh do vyhledávače na Googlu a tak jsem se dozvěděla, že druhým pilotem byl Christer Larsson. Dále že matka dítěte se jmenovala Anna Pořízková a že československé státní úřady na ni vyvíjely nátlak v tom smyslu, aby

zůstala v Československu, přestože manžel a otec dítěte žil ve Švédsku. Situace se řešila tři roky, nakonec pomohl švédský premiér Olof Palme. A z dotyčného děvčátka se později stala světoznámá modelka Pavlína Pořízková. Vyčítám si, že jsem Karla-Görana pak nikdy nekontaktovala, možná už nežije. Vnímala jsem ho jako obětavého a odvážného člověka.

Když čtu dopisy některých známých disidentů a disidentek z jejich věznění v Praze v osmdesátých letech, tak mám skutečně dojem, že jsme nebyli zbaveni svobody ve stejných podmínkách. Věznění pro mne bylo traumatizující, ale i obohacující zkušeností. Člověk si vlastně ověřil, že snese určitou privaci, a to je docela dobrá devíza do života.

Valné shromáždění OSN vyhlásilo rok 1975 za Mezinárodní rok ženy a Československý svaz žen se k této akci, zahrnující i péči o zdraví žen, připojil. Po podpisu Charty 77 jste byla hospitalizována s diagnózou rizikového těhotenství. Na základě tlaku Státní bezpečnosti jste byla v České Lípě tehdy diskriminována i ze strany ošetřujících lékařů, kteří ohrožovali vaše zdraví. Uvažovala jste o tom, že se obrátíte například na Československý svaz žen, abyste upozornila na porušování práv žen v souvislosti s ochranou zdraví?

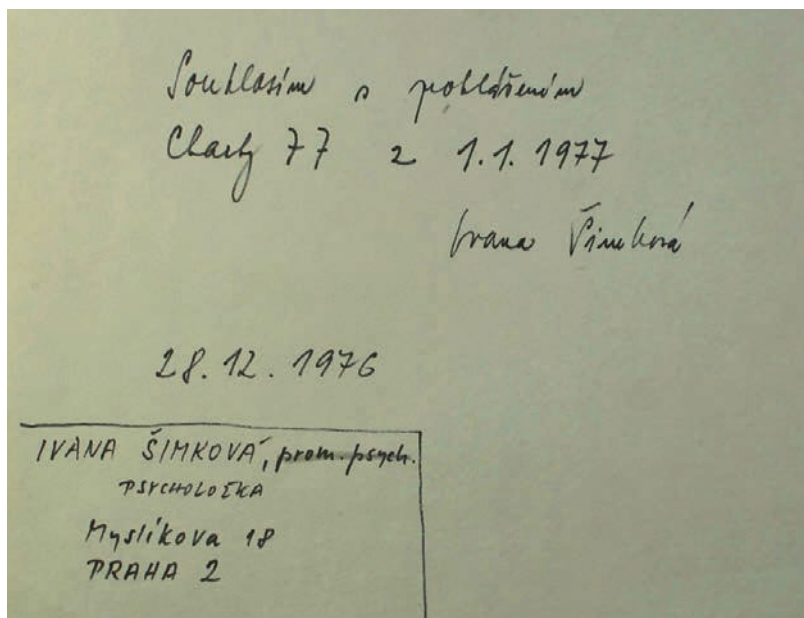
To, co se stalo v České Lípě v době mého prvního těhotenství, ve mně ještě dnes vzbuzuje hodně úzkostných emocí. Na Československý svaz žen jsem se sice neobrátila, ale rozhodla jsem se o této zkušenosti nemlčet a během hospitalizace v Praze jsem sepsala podrobný záznam událostí. Předala jsem ho Anně Šabatové a Petru Uhlovi. Petr adresoval 8. února 1977 prokurátorovi Generální prokuratury JUDr. Jaromíru Prokopovi trestní oznámení s výčtem následujících

trestných činů: neposkytnutí pomoci podle § 207, ublížení na zdraví podle § 221 nebo 223 a zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 158. Generální prokurátor odpověděl již 16. února, že nebylo shledáno důvodu k zahájení trestního stíhání a že podání bylo postoupeno krajské prokuratuře v Ústí nad Labem s tím, aby případ byl přezkoumán znaleckou komisí. A tím byla celá záležitost uzavřena. K žádné komisi jsem nikdy nebyla předvolána, žádnou korespondenci z Ústí nad Labem, která by mě alespoň informovala o přešetření, jsem neobdržela. Výjimečné bylo i to, že prokurátor odpověděl, neboť většina stížností tohoto druhu zůstávala bez odezvy.

Od ledna 1976 jsem pracovala jako psycholožka na psychiatrické ambulanci Okresního ústavu národního zdraví (OÚNZ). V prosinci jsem podepsala Chartu 77 a začátkem roku 1977 jsem byla hospitalizována z důvodu rizikového těhotenství. Ředitel nemocnice MUDr. Rezek, v které jsem pracovala jako psycholožka a v které jsem byla následně i hospitalizována v souvislosti se svým těhotenstvím, požádal po prvním týdnu hospitalizace primáře gynekologicko-porodnického oddělení MUDr. Brože, aby mě uznal schopnou práce. A to jenom proto, aby se mnou mohl, po zveřejnění mého podpisu Charty 77, rozvázat pracovní poměr. Ráno jsem ještě ležela na lůžku s tím, že můj zdravotní stav bude vyžadovat dlouhodobou hospitalizaci, v poledne mě „propustili“, přesněji řečeno donutili opustit nemocnici. Formálně jsem byla uznána praceschopnou a měla jít pracovat ještě tentýž den. Také jsem musela vyslechnout od náměstka ředitele nemocnice a jedné zdravotní sestry několik urážek na téma, že nejsem schopna zastávat povolání psychologa a filozofickou fakultu jsem prý vystudovala omylem.

Z nemocnice, vzdálené asi kilometr od ředitelny, jsem si měla jít pro rozvázání pracovního poměru pěšky. Já jsem ale odjela prvním možným autobusem do Prahy. Na nádraží Florenc jsem si vzala taxíka a nechala se s kontrakcemi a v bolestech převézt na gynekologicko-porodnickou kliniku u Apolináře. Nucené cestování po neudržovaných silnicích severočeského kraje pochopitelně zhoršilo můj zdravotní stav, obávala jsem se, že bych mohla začít rodit v autobuse. Lékař na příjmu konstatoval, že můj zdravotní stav vyžaduje hospitalizaci a rozčíleně volal na sestru, že pro mne okamžitě potřebuje pokoj. Ten večer mi bylo opět vystaveno potvrzení o pracovní neschopnosti. Dotyčný nevěděl, že jsem signatářkou Charty 77. Divil se, jak mě mohli v tomto stavu propustit z českolipské nemocnice, a ptal se: „Co jste v té České Lípě dělala, že vás v tomto stavu propustili? Vy jste asi kouřila na záchodě?“ Nechala jsem ho při tom. V Praze jsem pak byla hospitalizovaná téměř dva měsíce a v květnu se mi šťastně narodila dcera Žofinka. Státní bezpečnost a vedení OÚNZ pravděpodobně nechtěly přímo ohrozit moje těhotenství, chtěly mě „pouze“ zbavit zaměstnání. Konkrétním počínáním ale jednotlivé osoby, které se na represii podílely, moje těhotenství a celkový zdravotní stav skutečně ohrozily.

V den vynesení rozsudku nad Miladou Horákovou napsal spisovatel Jan Drda do Rudého práva, že tato politička ztratila poslední zbytky lidské podoby a její ženství dal do uvozovek. Když jste byla v devátém měsíci těhotenství a měla šestnáctiměsíční dceru, tak vás příslušníci StB zadrželi a vyslýchali. Když jste upozornila vyšetřovatele na vysoký stupeň gravidity, pronesl cynickou poznámku: „Já nejsem žena, takže to sem nepatří.“ Jinými

Ivanka Šimková byla jednou z prvních, která podepsala prohlášení Charty 77 (foto: ABS)

slovy řekl: jsem muž a vaše problémy coby ženy mě nezajímají. Anna Šabatová musela při vyšetřování na StB čelit nařčením, že se živí prostitucí, Zinu Freundovou nechali příslušníci zavřít u Apolináře na venerologii, neboť ji obvinili z toho, že má pohlavní chorobu. Nebyly takové projevy v tehdejší politicko-policejní kultuře důkazem hlubšího nepřátelství vůči ženám, když mužství například Záviše Kalandry nebo Rudolfa Slánského nikdo nespochybňoval anebo neposílal disidenty na venerologii?

Tu poznámku vyšetřovatele jsem vskutku vnímala jako velice cynickou a ponižující. Byla jsem v nejvyšším možném stupni těhotenství, syn Prokop se měl podle předpokládaného termínu porodu narodit už předcházejícího dne. Výslech probíhal v přítomnosti šestnáctiměsíční dcery Žofie, která byla ospalá, dožadovala se jídla, bylo to okolo dvacáté hodiny. Po propuštění jsem musela jít sama s dcerou v kočárku z náměstí Míru, ulicí Žitnou přes Karlovo náměstí do

Myslíkovy ulice, kde jsme tenkrát bydleli. Můj tehdejší manžel Martin Hybler, s nímž jsem původně odpoledne vyšla k přátelům na krátkou návštěvu, byl zadržen a propuštěn až po dvouhodinovém výslechu. Souhlasím s vámi v tom smyslu, že vůči ženám se vyšetřovatelé pravděpodobně chovali s větší prezíravostí než vůči mužům. Útočili přes sexualitu, vyhledávali informace z intimního života, které i manipulovali, aby mohli ženu zdiskreditovat a ponížit. Do spisů zaznamenávali pod hlavičkou „milenecký vztah“ i vztahy náhodné, přátelské nebo zcela vymyšlené. Ve spise, který na mou osobu vedli vyšetřovatelé Státní bezpečnosti, jsem minimálně na třech místech zaznamenala, že jsem nařčena z mileneckých vztahů s muži, s nimiž jsem tento druh vztahu neměla. Domnívám se, že je snadnější tímto způsobem zranit ženu než muže. Pro muže je promiskuita spíše aureolou úspěchu, od žen se očekává opak. To je ovšem společenské schéma platné i v jiných kontextech, nejen v tehdejší politicko-policejní kultuře.

Ivanka Šabatová jako členka baletu kabaretu U netopýra, kde pracovala pod vedením choreografky Dany Vejchodové, členky Státního divadla v Brně (1973). Možná i proto pojmenovala Státní bezpečnost spis, který si na ni vedla, „Baletka“.
(foto: archiv Ivanky Lefeuvre)

Charta 77 vydala celou řadu dokumentů, třeba „Postavení Cikánů-Romů v ČSSR“, „K problematice důchodců“ nebo „Právo na dějiny“, ale ani jediný dokument, který by se týkal sociální role a postavení žen za socialismu. Proč ani v Chartě 77 neexistovalo pro ženskou otázku „právo na dějiny“?

Vaše otázka je velice příhodná. Ano, z dnešního úhlu pohledu je to nepochopitelné. „Právo na dějiny“ pro ženskou otázku neexistovalo. Proč? Nedovedu na to přesně odpovědět, ale domnívám se, že důvody byly vnitřní, vycházející z hloubi československé společnosti, disent nevyjímaje. Bohužel měli hlavní slovo v Chartě muži a některé ženy tomuto stavu

dopomáhaly. V rámci objektivit je ale nutno poznamenat, že k 8. březnu 1977 vyšel dokument Charty 77 č. 7 „Analýza stavu hospodářských a sociálních práv v Československu“,¹⁰ který připravili Jaroslav Šabata a Jan Tesař. Dokument poukazuje na vysokou zaměstnanost žen jako na „z nouze ctnost“. *„Většina žen nevstupuje do pracovního poměru z touhy po plnějším životě a nezávislosti, nýbrž pod hospodářským tlakem, z holé nezbytnosti, proto, že plat muže nezajišťuje slušný život rodiny. Takřka všeobecná zaměstnanost žen je proto v tomto ohledu vyšším stupněm jejich připoutání, a nikoli výrazem jejich zrovnoprávnění.“*¹¹ Dokument rovněž konstatuje, že *„ženy jsou diskriminovány, i pokud jde o pracovní zařazení a o mzdu. Porůznu publikované údaje z první poloviny 70. let prokazují, že ženy vydělávají v průměru asi o třetinu méně než muži.“*¹² A do jaké míry se tato situace pro ženy po čtyřiceti osmi letech změnila? Problematika práv žen by pochopitelně vyžadovala hlubší analýzu a samostatný dokument.

Ještě překvapivější je, že ani v době znovunabytí svobody české ženy nenavázaly na tradice ženských hnutí, jejichž kořeny sahají do devatenáctého století a k osobnostem, jako byly Božena Němcová, Eliška Krásnohorská atd. A proč nenavázaly na prvorepublikové tradice? Tomáš Garrigue Masaryk byl ženské otázce velice otevřen. Už v roce 1920 ženy získávají volební právo. Masaryk byl inspirován svou americkou manželkou francouzského původu, přijal příjmení své ženy a oficiálně ho připojil ke svému. Později se vyjádřil

v tom smyslu, že celé jejich manželství bylo spoluprací. České ženy tedy na rozdíl od Britek, Američanek či Francouzek měly opravdu na čem stavět.

V roce 1979 si mi s nadsázkou postěžovala Věra Jirousová, že s tehdejší mluvčí Charty 77 Zdenou Tominovou došly k tomu, že je nejvyšší čas, aby založily nějakou „chartu žen“. Proč nebylo možné, aby v rámci disentu vznikla nějaké ženské aktivita upozorňující na problémy žen?

V roce 1979 jsem žila v Praze, s oběma zmíněnými ženami jsem se dobře znala a stýkala se s nimi, ale o nějaké „chartě žen“ jsem se nedoslechla. Na tomto místě bych se ale ráda zmínila o jednom svém projektu, o Výboru na obranu dítěte. Ten sice nezískal zdaleka takový ohlas jako Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, ale jistá iniciativa, která potenciálně měla být propojena i s postavením žen v tehdejšímu systému, tak existovala. Napsala jsem zakládající prohlášení, které mi ovšem bylo zabaveno při jedné z domovních prohlídek. Kopii nemám, ale je o tom záznam ve spise „Baletka“. Cituji: *„Stává se členkou VONSu a na popud Uhla zakládá tzv. Výbor na ochranu dítěte.“*¹³ O práci v mém výboru se zajímala Alena Kumprechtová, jednu dobu, před svým odjezdem, i Stáňa Karásková, ze starší generace Libuše Šilhánová. Několik schůzek proběhlo v domečku, který jsme koupili od Karáskových před jejich nucenou emigrací, v době, kdy jsme my v žádném případě o odjezdu neuvažovali.

10 Analýza stavu hospodářských a sociálních práv v Československu. (Dokument č. 7), 8. březen 1977, Praha. In: ČISAŘOVSKÁ, Blanka – PREČAN, Vilém: *Charta 77: Dokumenty 1977–1989. Svazek I (dokumenty 1977–1983)*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2007, s. 26.

11 Tamtéž.

12 Tamtéž.

13 *Archiv bezpečnostních složek (ABS)*, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), svazek nepřátelské osoby Ivanky Hýblerové, reg. č. 18080, a. č. 725253, krycí jméno „Baletka“, Vyhodnocení akce „Baletka“ a návrh dalších opatření, 10. 10. 1980. Vypracoval kpt. Milan Kopinec, doporučil pplk. Karel Časar a schválil mjr. Karel Vykypěl.

Chtěly jsme řešit témata, která se pochopitelně vztahovala k dětem, ale i k ženám. Socialistické školství, socialistické zdravotnictví. Psychické dopady represe rodičů na děti z disidentských rodin. Upozornit na nedostatek míst v jeslích a školkách a podmínky v nich, protože dítě například nesmělo mít jedinou vlastní hračku, panenku, medvídko, vše bylo pod přísným diktátem hygieny odebráno a zakázáno. Chtěly jsme také upozornit na podmínky, ve kterých děti přicházely na svět, ve kterých jsme tenkrát rodily. Novorozenci byli odloučení od matek hned po porodu na dobu osmačtyřiceti hodin i déle z důvodů fyziologických, tedy v době, kdy matka měla pouze kolostrum. „*Dokud nemáte mlíko, dítě vám nepřivezeme,*“ hlásily již ode dveří pokoje zdravotní sestry. Miminka nebyla s matkami na pokoji, byla naskládána na vozíčku, přivázena a odvážena a umístěna neznámo kde, kam jsme neměly přístup. Děti se dávaly matkám jenom na několik minut, a to pouze na kojení. Jako by jiný vztah než alimентаční mezi matkou a novorozencem nemohl či nesměl existovat. Ještě dnes mám v tělové paměti zapsán ten pocit vnitřní prázdnoty, fyzické i psychické. Věděla jsem, že jsem porodila syna, ale dítě stále nikde... Jenom jsem se mohla, frustrována a v slzách, na pokoji, kde nás bylo i deset, rozhlížet okolo sebe a sledovat, jak ostatní matky dostávají svá mimina. A jaká byla práva otců? Ti, pokud by striktně respektovali tehdejší nařízení, by mohli vidět dítě až při odchodu z porodnice, tedy zhruba týden po jeho narození. Otcové mohli pro matku eventuálně zanechat

na vrátnici písemný vzkaz, ovoce, osobní věci. Ale u Apolináře někteří vrátní měli, za mírný úplatek, pro novopečené tatínky pochopení. Poté, co dostali několik krabiček cigaret či láhev vína, pouštěli otce do impozantní novogotické budovy. Otcové se pochopitelně nedostali až na pokoj, ale mohli zazvonit u velkých prosklených dveří. A pokud měla právě službu nějaká lidumilná sestra, šla vyhledat miminko a tatínkovi ho ukázala – přes sklo! A tak si společnost přivlastňovala právo zasahovat do nejintimnějších sfér života občanů.

Otázka ochrany dětí mě dlouhodobě zajímala, ve Francii jsem dvacet let pracovala jako psycholožka v tomto oboru. Působila jsem v Centru departementu pro dětství a rodinu, v domově pro matky s dětmi do tří let, v sociálním minikojeneckém ústavu, kde byly děti zpravidla umisťovány na žádost „dětského soudce“. Moje klientky byly často oběťmi domácího násilí. Ve své praxi jsem byla každodenně konfrontována s ženskou otázkou, s tíživou psychosociální realitou některých Francouzek, ale i s problematikou postavení žen v islámu. Některé z žen a dětí, kterým poskytl náš departement ochranu, pocházely z Maghrebu, Turecka či ze zemí subsaharské Afriky.

V disentu bylo v určitých kruzích známé, že spisovatel Ludvík Vaculík „neměl v lásce vysoce inteligentní ženy“,¹⁴ Václavu Havlovi „mocesedělo“,¹⁵ že Eva Kantůrková jako žena bude hodnotit jeho samizdatový časopis *Obsah*, a když se v roce 1985 setkal se západními feministkami, nejenže se podívoval

nad tím, že se neprojiždějí na moři na jachtách bohatých manželů, ale v této souvislosti považoval jejich angažování za něco „bezděčně legračního pro svou vážnost“ – tedy za „dada“.¹⁶ Má pravdu Eda Kriseová, když tvrdí, že „ženy se u nás nechávají ovládat“?¹⁷ A byl a je určující normou ve společnosti stále muž? To je smutné konstatování naší tehdejší reality. Ano, věděli jsme o postojích tehdejších intelektuálních představitelů Charty 77, nejen mužů, ale i mnohých žen. Asistovala jsem před svým odjezdem v roce 1982 debatě, tedy spíše monologu, jedné známé disidentky. Doslova se vysmívala západním feministkám, které ji přišly v dobré víře navštívit. To nepochopení bylo zásadní. Pamatuji si na pocit jistého zahanbení, který jsem zažívala, ale tenkrát jsem se nijak neohradila, byla jsem mladší a můj názor by stejně neměl šanci v tomto prostředí uspět.

Po pádu komunismu většina disidentek ještě dlouho zaujímala postoj, že když někdo mluvil o feminismu, tak měly pocit, že to uráží jejich „ženskou hrdost“, jak prozradila Jarmila Johnová. Na druhé straně Zdena Tominová upřímně přiznala, že se „po čase [...] trochu styděla, chodily za námi feministky a my jsme je nebraly vůbec vážně. Občas přijely konspirativně zvenku, jenže nás štvaly, protože jsme měly pocit, že na takové voloviny nemáme čas [...] dokonce jsme se k těm západním feministkám chovaly přezíravě, což nebylo hezké.“¹⁸ Kde si myslíte, že je původ takové ambivalence a nejistoty u českých žen?

14 LINKOVÁ, Marcela – STRAKOVÁ, Naďa (eds.): *Bytová revolta: Jak ženy dělaly disent*. Academia – Sociologický ústav AV ČR, Praha 2017, s. 134.

15 Tamtéž, s. 219.

16 HAVEL, Václav: Anatomie jedné zdrženlivosti. In: PREČAN, Vilém (ed.): *Do různých stran. Eseje a články z let 1983–1989*. Československé středisko nezávislé literatury, Scheinfeld – Schwarzenberg 1989, s. 71.

17 LINKOVÁ, Marcela – STRAKOVÁ, Naďa (eds.): *Bytová revolta: Jak ženy dělaly disent*, s. 156.

18 Tamtéž, s. 352.

Olympe de Gouges (foto: Wikimedia Commons)

Intuitivně tuším, že v těchto postojích českých žen sehrál destruktivní roli komunismus. Podívejme se blíže, jak to bylo s ženskými právy. Po čtyřicet let se udržovala iluze deklarované rovnoprávnosti, praxe byla ovšem jiná. Ženy pracovaly na znevýhodněných pozicích, v méně placených profesích, v politice neobsazovaly důležitá místa, zřídka se stávaly poslankyněmi či ministryněmi. Zaměstnanost žen sice byla vyšší než v tehdejší západoevropské společnosti, ale důvodem byl především fakt, že rodina nemohla vyžít z jednoho platu. Ženy sice měly zákonem zaručené právo na přerušování těhotenství, ale byly neslyščně ponižovány během pohovorů před „potratovými komisemi“. Opět se mi vybavují texty „Charlie“ Soukupa, tentokrát píseň *Pracovní tábor*. „Charlie“ mi osobně sdělil, někdy v roce 1982, že během jednoho z výsledků mu bylo příslušníkem Státní bezpečnosti řečeno: „Jen za tu tvoji píseň o pracovním táboře by tě měli pověsit.“ Ten text zní: „Zem duní, čím to asi je, neboj se, to národ pracuje, rozkvétá v zemi Er ó há,

rozkvétá v zemi Er ó há. Květ v práci, dívka se usměje, oslavena nejenom Marie, Em dé žet svátek je všech žen, Em dé žet svátek je všech žen.“ Er ó há čili ROH, Revoluční odborové hnutí. Všichni jsme věděli, že hnutí nebylo ani odborové a vůbec už ne revoluční. Podobně to bylo s Mezinárodním dnem žen a s ženskými právy. Jak chcete v zemi obehnané ostatním drátem uplatňovat práva žen? Právo volit například. Toto právo v pravém slova smyslu neměly ani ženy, ale ani muži. Byla to orwellovská společnost. Nebylo náhodou, že román George Orwella 1984 jsem na počátku osmdesátých let četla v Praze v samizdatu. Strojopisná kopie byla tak špatně čitelná, že jsem si musela podkládat stránky čistým bílým papírem. Ženy sice měly volební právo, ale neměly na výběr jiné kandidáty než kandidáty Národní fronty předem schválené komunistickou stranou. Orwellovská manipulace jazyka: válka je mír, svoboda je otroctví a nevědomost je síla. A na ministerstvu lásky byly v podzemí cely a mučírny pro politické vězně.

Česko-německá spisovatelka Alena Wagnerová publikovala v sedmdesátých letech knihu *Die Frau im Sozialismus – Beispiel ČSSR (Žena v socialismu – příklad ČSSR. Hoffmann und Campe, Hamburg 1974), ve které tvrdí, že „k nejdůležitějšímu pozitivnímu rysu socialistického emancipačního modelu náleží jeho demokratický charakter“, přitom o popravě Milady Horákové se v knize nezmiňuje. Socioložka Jiřina Šiklová ještě po pádu komunismu tvrdila, že české ženy jsou emancipované a nepotřebují „import feminismu“; jsou emancipované, aniž si to ale vůbec „samy uvědomují“.¹⁹ Jaká je vaše*

zkušenost s emancipací žen za socialismu vzhledem k tomu, že jste žila jak v tehdejší nesvobodném Československu, tak od osmdesátých let ve Francii?

Dílo Aleny Wagnerové neznám, tvrzení Jiřiny Šiklové nebudu komentovat. Jak jsem vnímala emancipaci žen za socialismu, k tomu jsem se už vyjádřila na několika místech v předcházejících odpovědích, takže bych ráda promluvila o svých zkušenostech ve Francii.

Jedna z prvních se týkala práv vdaných žen, které až do poloviny šedesátých let neměly možnost si otevřít bankovní konto na svoje jméno a pracovat bez svolení manžela. To se změnilo zákonem z 13. července 1965. Ještě dnes se vidím, jak sedím v pracovně psycholožky Dominiky, která byla vedoucí mé stáže v psychiatrické léčebně Esquirol v Limoges. Nad protokoly Rorschachova testu jsme si někdy udělaly přestávku a diskutovaly o jiných věcech. Pochoptitelně mě tato informace šokovala, domnívala jsme se, že jsem špatně rozuměla, dokonce jsem si několik vteřin myslela, že se Dominika pomátla, byly jsme nakonec v prostředí psychiatrické léčebny. Rovněž jsem byla překvapena skutečností, že Francouzky poprvé volily 29. dubna 1945, byly to volby do městských správ. Angličanky (1928), Američanky (1920), Norky (1913) Švédky (1919), ale i turecké ženy (1934) měly volební právo mnoho let před Francouzkami, stejně tak jako Češky a Slovenky. A to přesto, že francouzský feminismus existoval už od konce 18. století.

Během Velké francouzské revoluce, 14. září 1791, spisovatelka, dramatička a politička Olympe de Gouges (1748–1793) sepsala *La Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne* čili Deklaraci práv ženy a občanky. Text je

19 ŠIKLOVÁ, Jiřina: Rozumí Západ našim ženám? *Listy*, 1991, roč. 21, č. 5, 1991, s. 15.

redigován podle vzoru *Deklarace práv člověka a občana*, která byla přijata národním shromážděním 26. srpna 1789. Olympe de Gouges adresuje deklaraci Marii-Antoinetě, kterou oslovuje jednoduše Madame a žádá ji o podporu. Požaduje pro ženy volební právo, rovnost v zaměstnání, právo na soukromé vlastnictví, na svobodu projevu, na volný nemanželský stav a doporučuje zakládání porodnic. Olympe de Gouges předběhla svou dobu o dvě stě let. V preambuli se obrací na muže: „Muži, dokážeš být spravedlivý?“ První článek začíná větou „*La femme naît libre et demeure égale à l'homme en droits*“ neboli „Žena se rodí svobodná a má stejná práva jako muž“. Nejslavnějším citátem se stal desátý článek, v němž Olympe píše, že když „žena má právo vstoupit na popraviště, musí mít tedy rovněž právo vstoupit na tribunu“.²⁰ Text existoval pouze v pěti exemplářích a zůstal ve fázi projektu, návrh nebyl nikdy schválen, u poslanců Národního shromáždění vyvolal lhostejnost, eventuálně vyprovokoval několik sarkastických poznámek. V roce 1840 byly zveřejněny jednotlivé pasáže a celý text byl publikován v roce 1986 – ne, to jsem se nepřepočkla, bylo to opravdu až v roce 1986!²¹ Zasloužila se o to Benoîte Groult (1920–2016), novinářka, spisovatelka a feministka. Olympe de Gouges se od léta 1792 vymezovala proti užívání násilí v období teroru za Velké francouzské revoluce. Znelíbila se Robespierrovi, byla zatčena a 3. listopadu 1793 jí na Náměstí svornosti v Paříži byla setnuta hlava gilotinou. Bylo jí pětáctýřet let. Dalším tématem, kterým se Olympe de Gouges zabývala, byl boj proti otroctví, požadovala jeho zrušení. V roce 1784 napsala na tento námět divadelní hru a několik statí. Své názory obhajovala

v pařížské společnosti v době, kdy se v ní pohybovalo množství lidí, kteří neslýchaně bohatli z obchodu s Afričany a z francouzského kolonialismu. Zasazovala se o rovnost a bratrství mezi bílými a černými lidmi. Připomínám to proto, že zcela evidentně existuje propojení feminismu, tedy boje za práva žen, s bojem a obhajobou lidských práv. Julie Gayet, herečka a režisérka angažovaná v nejrůznějších militantních aktivitách včetně feminismu, manželka bývalého prezidenta Hollanda, si položila otázku, jak je možné, že o Olympe de Gouges nebylo nikdy nic natočeno. Této role se tedy ujala ona sama, premiéra televizního filmu *Olympe, une femme dans la Révolution* (Olympe, žena v revoluci) měl premiéru 3. března 2025.

Zapomnění na Miladu Horákovou, Františku Zemínovou, Antonii Kleinerovou, Dagmar Skálovou, Růženu Vackovou, Dagmar Šimkovou a tisíce dalších žen bylo po roce 1948 ve společnosti obecné, včetně disentu. Nespočívá základní kontradikce marxistické koncepce „ženy v socialismu“ v tom, že tato emancipace ženy začala právě popravou feministky Milady Horákové?

Vidíte, Olympe de Gouges byla popravena gilotinou, Milada Horáková byla odsouzena k trestu smrti oběšením. Emancipace žen, ať už ve Francii, nebo v Československu, probíhala někdy až v takto extrémních kontextech. Ano, zapomnění na Miladu Horákovou, Františku Zemínovou, Antonii Kleinerovou a další ženy, které citujete, bylo ve společnosti obecné, včetně disentu, a svým způsobem trvá dodnes. Miladu Horákovou si sice připomínáme, zvláště při příležitosti 75. výročí její popravy,

ale ne jako feministku. Je především známa jako oběť politických procesů padesátých let. Její práce v ženském hnutí, činnost na úřadu sociální práce na pražském magistrátě, její podíl na přípravě zákonů o rodině a sociální péči, ale ani její protinacistický odboj a věznění v obecnější známost nevedly. Ani důležitý fakt, že v prvních poválečných letech pracovala v parlamentní komisi pro přípravu nové ústavy, do níž se snažila prosadit legislativní úpravy v souvislosti s rovnoprávností žen a státní ochranou dětí. Milada Horáková se sama za feministku považovala a se zjednodušujícím pohledem dnešní společnosti na její život a dílo by se pravděpodobně neztotožnila.

Když jsem v roce 1996 publikoval feministickou knihu rozhovorů s tehdejšími předními političkami nazvanou *Feministické rozhovory o „tajných službách“* a položil jim třeba otázku, proč ženy v České republice nemají potřebu být politickým subjektem, tak některé v rozporu nejen s prvorepublikovou historií, ale zejména s dějinami západního feministického hnutí tvrdily, že pouhé ženství odlišnou politickou realitu nezakládá (Alea Hromádková), nebo otevřeně přiznávaly, že o tom nikdy nepřemýšlely (Petra Buzková). Jak vy rozumíte výraznému „vynoření“ ženské politické subjektivity na Západě v druhé polovině 20. století, a naopak silnému „zanoření“ v tehdejší Československu?

To československé „zanoření“, to je zase ten kontext komunismu. Po skončení druhé světové války, a jmenovitě po únoru 1948, došlo vlastně k likvidaci občanské společnosti. Desítky ženských spolků,

20 SAVICKÝ, Ivan: Lidská práva – práva mužů a žen? In: HAVELKOVÁ, Hana (ed.): *Lidská práva, ženy a společnost. Člověk a jeho práva I*. Evropské středisko UNESCO pro výchovu k lidským právům, Praha 1992, s. 35.

21 GROULT, Benoîte: *Ainsi soit Olympe de Gouges*. Grasset, Paris 2013.

tak jako ostatně i dalších sdružení v jiných zájmových oblastech lidské činnosti, byly zrušeny. Byly nahrazeny komunistickými organizacemi a jejich činnost byla kontrolována prostřednictvím všemocné a všudypřítomné Státní bezpečnosti. Ve stejné době, tedy v druhé polovině 20. století došlo na Západě k vynoření ženské politické subjektivity. Během druhoválečného světového konfliktu musely ženy nahradit muže, kteří byli povoláni do zbraně, a zapojily se tak do pracovního procesu ve výrobě, v zemědělství, ve službách. Mnohé ženy se přímo angažovaly v odboji. Ve Francii se traduje, že to nebyl de Gaulle, který dal Francouzům volební právo, ale rezistence, tedy odboj. De Gaulle poté, jakým způsobem se Francouzky účastnily odboje, a v době, kdy Američanky a Britky měly volební právo už před válkou, jim ho nemohl odmítnout. Získání volebního práva žen v této zemi bylo skutečně dlouhou a úmornou cestou.

Jako dřívější disidentka často upozorňujete na to, že česká společnost se s bývalým totalitarismem stále zcela nevyrovnala a že věci nebyly nazvány svými jmény. Kvůli šikaně vaší rodiny v rámci akce StB „Asanace“ jste se jako jedna z mála osob a zejména žen rozhodla zažalovat bývalé příslušníky StB Karla Vykypěla, Milana Kopince a Vladimíra Novotného. Chápete tento soud především jako pokus o vyrovnaní a o to, aby věci byly nazvány pravými jmény?

Ráda bych upřesnila, že bývalé příslušníky Státní bezpečnosti jsem nezažalovala já. Před několika lety jsem obdržela pozvání k výslechu na Policii České republiky. Jednalo se

o podání vysvětlení a to pozvání bylo formulované v podstatě ve stejném jazykovém stylu jako pozvánky k výslechům z osmdesátých let minulého století. Otálela jsem, nechtělo se mi do konfrontace s bývalými příslušníky StB. Impulz k jejich stíhání vyšel z ministerstva obrany poté, co jsem zažádala o osvědčení účastníka třetího odboje. To mi bylo bez problémů vydáno 13. února 2015 „za dlouhodobou činnost spočívající zejména v podpoře režimem nespravedlivě stíhaných československých občanů a upozorňování na porušování základních lidských práv a svobod“. Při vyhledávání v archivech pracovníci ministerstva obrany zjistili, že ve spisech se nachází dostatek materiálů, které do svědčují, že byl na mého tehdejšího manžela a na mne samotnou vyvíjen nátlak směřující k našemu nucenému vystěhování. Policie České republiky zahájila vyšetřování v dubnu 2017, obžaloba byla podána na naše dva vyšetřovatele a jejich nadřízeného v dubnu 2019, soudní jednání začalo v červnu 2019... A ani k dnešnímu dni není zcela skončeno. Rozsudkem prvoinstančního soudu z února 2022 byli obžalovaní zproštěni obžaloby. Státní zástupkyně se na místě odvolala, soud druhého stupně rozsudek zrušil. Rozsudek je zajímavý tím, že soud prý má nade vše pochybnost za prokázané, že poškození, tedy Martin Hybler a já, byli kvůli svému politickému přesvědčení donuceni stálým tlakem ze strany státní moci opustit ČSSR, nevystěhovali se na základě vlastního rozhodnutí a ČSSR nechtěli opustit natrvalo. Soud má existenci žalovaného skutku za prokázanou a tento skutek je trestným činem, nemůže však spolehlivě uzavřít, že se jej dopustili právě a jedine obžalovaní! Závěr se přiči veškeré logice. Kdo jiný by měl být za ten nátlak odpovědný,

když ne ti, kteří „obhospodařovali“ naše spisy a byli našimi hlavními vyšetřovateli? Protokoly výslechů, žádosti o sledování, plány na další rozpracování či vyhodnocení akcí „Mobile“ a „Baletka“ jsou podepsány příslušníky StB, kteří stojí před soudem. Před několika lety jsem napsala, že by bylo pro mne zadostiučiněním, kdyby byl vynesena rozsudek o vině, i kdyby nebyl vyměřen žádný trest. Nakonec byl, po změně senátu a jeho předsedkyně, vynesena dne 27. května 2025 rozsudek, kterým byli bývalí příslušníci StB odsouzeni k trestům odnětí svobody v trvání dvou let s podmíněným odkladem na dva roky. Obžalovaní se ovšem odvolali, takže ani po šesti letech není definitivně rozhodnuto. Naivně jsem očekávala ze strany obžalovaných nějakou sebereflexi a omluvu. Nedočkala jsem se jí. Tvrdí, že dělali pouze administrativní práci, že je zajímaly jen zpravodajské informace. Jeden z obžalovaných dokonce prohlásil, že se o akci „Asanace“ dozvěděl až z rozhlasu v roce 2017.

V letos vydané knize, která zkoumá zkušenost „vyhnanství“²² vysvětluji, že spravedlnost je potřebná, i když přichází s velkým zpožděním. I opožděné odsouzení má smysl, je vzkazem budoucím generacím, že viníka může spravedlnost dostihnout i s časovým odstupem. Jde o princip a solidaritu s druhými, podobně postiženými, nejedná se jen o osud naší rodiny. Akce „Asanace“ změnila nenávratně běh života mnoha lidem. Jsem si vědoma toho, že lidská spravedlnost je nedokonalá a že možnosti odčinit krivdy se během času vytrácejí. Chápu, že po více než čtyřiceti letech z nich mnoho nezbyvá. To ale ještě neznamena, že by už neexistovaly žádné možnosti a že by věci neměly být nazvány pravými jmény.

22 DOUBKOVÁ, Nikola – HEISLER, Radek – PREISS, Marek (eds.): *Ve vyhnanství. Transgenerační vnímání akce Asanace*. Academia, Praha 2025.

Poslední zamávání Ivanky Hyblerové před nuceným odjezdem z ČSSR (foto: archiv Ivanky Lefeuvre)

Váš bývalý manžel, filozof Martin Hybler, který byl spolu s vámi a dětmi vyštván Státní bezpečností v roce 1982 z Československa, se naopak někdejších členů StB zastal, neboť při hlavním líčení prohlásil, že nerozumí tomu, proč jsou tito muži stíháni, když má Česká republika vážnější starosti. On nevěří ve smysl vyrovnání se s minulostí a tomu, že je nutné nazývat věci pravými jmény?

Nemohu odpovědět za svého bývalého manžela, jeho postoji nerozumím. Víím, že jako člen Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných vykonal spoustu práce, v aktivitách pokračoval i v exilu, byl reprezentantem VONS ve Francii. Soudní proces označil za kafkovsky absurdní, dle svých slov se s traumatizující situací vyrovnal a s odstupem času ji nahlíží spíše pozitivně. Odmítá se zabývat minulostí, já jsem zvolila přístup opačný. Byla jsem vedena snahou podat svědectví, svou zkušenost

zachytit v písemné podobě, podělit se o ni. Tak vznikla moje už zmíněná kniha *Migrace 1982*. Text osciluje mezi narativní, reflexivní a faktografickou rovinou a dnes vykazuje i hodnotu historického dokumentu. Deníkové záznamy je možné nahlížet i jako pokus o osobní rekonstrukci. Dvě různé reakce na totéž trauma.

Před odjezdem z Československa v roce 1982 jste byli zbaveni občanství, byl vám vystaven cestovní průkaz totožnosti, ve kterém je uvedeno, že jste osoba neurčené státní příslušnosti, přechodně se zdržující v Československé socialistické republice. Platnost výjezdu – „na trvalo“ – končila po třech měsících, tedy 16. června 1982. Také jsem si povšiml toho, že podle tohoto dokladu jste neměla žádné děti...

Ano, byl nám vystaven dost absurdní dokument, ve formátu „vysvědčení“, nedostali jsme ani vystěhovalecký

pas, ani pas bez možnosti návratu, který jsem viděla například u našich polských přátel ze Solidarity, kteří odjížděli rovnou z vězení. Měli jsme statut zvláštních bezdomovců, apatridů, osob bez vlasti, bez státní příslušnosti. Bylo to velice ponižující. A navíc já jako žena a matka tří dětí mladších patnácti let (bylo jim pět let, tři a půl roku a osm měsíců) jsem neměla právo je mít zapsané ve svém osobním dokumentu, kolonka, kde měly být uvedeny, byla překřížkována. Oficiálně jsem tedy odjížděla jako bezdětná žena. Děti byly uvedeny pouze na průkazu totožnosti mého manžela. Pro mne samotnou to bylo nejen nedůstojné, ale byl to zdroj i určité úzkosti a nejistoty, neměla jsem žádnou možnost, jak dokázat v cizině, že ty děti jsou opravdu moje. Normalizační patriarchy mě vyhnal ze země jako bezdětnou bezdomovkyni.

Miroslav Vodrážka